

УДК 347.233

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОТРИМАННЯМ ПРАВОВИХ НОРМ ЩОДО АВТОРСЬКОГО ПРАВА СТУДЕНТАМИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

С.В. БИСАГА, С.Б. КАБАЦІ, В.І. РОМЕНСЬКИЙ, Ю.І. ФОРДЗЮН
Мукачівський технологічний інститут

В статті методом анкетування студентів досліджена проблематика порушень норм авторського права, досліджена мотивація правопорушень. Розроблені рекомендації з вдосконалення відкритого доступу до інформаційних ресурсів та поліпшення якості навчального процесу.

XXI століття не випадково називають інформаційною епохою. Можливість інтегруватися у світовий інформаційний простір дає значні переваги для соціально-економічного та технічного розвитку України. Доступність інформації для суспільства стала одним із головних критеріїв економічного розвитку країни.

Право на вільний доступ до інформації, з одного боку, дає можливість для розвитку інтелектуального потенціалу, формування нових думок, підходів, точок зору на наявні факти, теорії, вчення тощо, а з іншого боку, створює сприятливі умови для зловживання особистими авторськими правами творців наданої інформації.

Об'єкт та методи досліджень

Дана проблема в Україні набула значних масштабів і потребує вироблення комплексних підходів до її вирішення [1]. Це особливо актуально сьогодні, коли Україна, сповідуючи принципи європейської інтеграції, ратифікувала більшість угод міжнародної системи інтелектуальної власності і фактично вступила до СОТ. У цьому аспекті освіта стає головним чинником економічного зростання країни та основою її суверенітету.

Поштовхом для дослідження даної проблеми стало практичне заняття з дисципліни “Інтелектуальна власність”, на якому була розглянута тема “Охорона прав на об'єкти авторського права і суміжних прав”. Ініціативною групою були студенти-магістри Мукачівського технологічного інституту. В ході заняття було відзначено про необхідність визнання студентами авторства використаних джерел інформації у відповідності до закону України «Про авторське право і суміжні права». Це, як відомо, міжнародна норма, започаткована в Англії ще в 1710 році [3].

На занятті були розглянуті конкретні приклади, коли в рамках навчального процесу при опрацюванні різних джерел інформації студенти створюють власні

об'єкти авторського права – реферати, курсові, дипломні та інші види робіт. У ході обговорення даної проблеми студенти відзначили, що викладачі не завжди належно оцінюють роботи студентів, які виконані самостійно. Нами було відмічено, що роботи, які базуються на основі власних думок, ідей, поглядів, особливо в гуманітарній сфері, потребують більше часу для виконання. Часто рівень такої роботи є нижчим, ніж рівень роботи, яка складається із “запозичених” ідей, адже студенти не мають достатнього практичного досвіду та не можуть чітко формулювати власні думки. Крім того, нерідко власні думки не співпадають з загальноприйнятими, і тому не знаходять підтримки у викладачів.

Ці обставини, очевидно, сприяють зниженню творчої активності та ініціативності студентів, а масштабність інформаційного простору лише стимулює ці негативні процеси.

Постановка задачі

Було прийняте рішення про дослідження даної проблеми на базі інституту шляхом анкетного опитування студентів. Для експертного дослідження були задіяні студенти 5 курсу денної та заочної форми навчання, які прослухали курс дисципліни “Інтелектуальна власність” і володіють відповідними знаннями в даній сфері. Загальна кількість опитаних становила 160 студентів.

Метою даної роботи є вивчення ставлення молоді до правопорушень в сфері авторського права, а також дослідження мотивації та обсягів порушень правових норм при використанні інформаційних ресурсів. Результати отриманих досліджень дозволять підвищити культуру в сфері дотримання правових норм щодо авторського права, вдосконалити навчальний процес, а також розробити практичні рекомендації по регулюванню законодавства в даній сфері.

Результати та їх обговорення

Складання анкети (див. додаток 1) було виконано з використанням методики фокус-груп [2]. Результати дослідження були ретельно проаналізовані та обговорені. Отримані наступні результати.

Недотримання законодавства у сфері авторського та суміжних прав більшість студентів (39%) визнає, як адміністративне правопорушення, 37% вважають, що це злочин, 14% – необачність, 10% – порушення норм етики. При цьому на питання, чи доводилося їм самим порушувати правові норми у цій сфері, 55% опитаних дають позитивну відповідь.

Аналіз частоти порушень (див.рис.1) показує, що 26% респондентів не порушують законодавство, а 63% порушують лише в разі крайньої необхідності. Часто та систематично порушують відповідно 5% та 6% респондентів, що в цілому є значно краще в порівнянні з дослідженнями В.Сіденка, за даними яких регулярно порушують ці норми 22 % опитаних в масштабах України [5] .

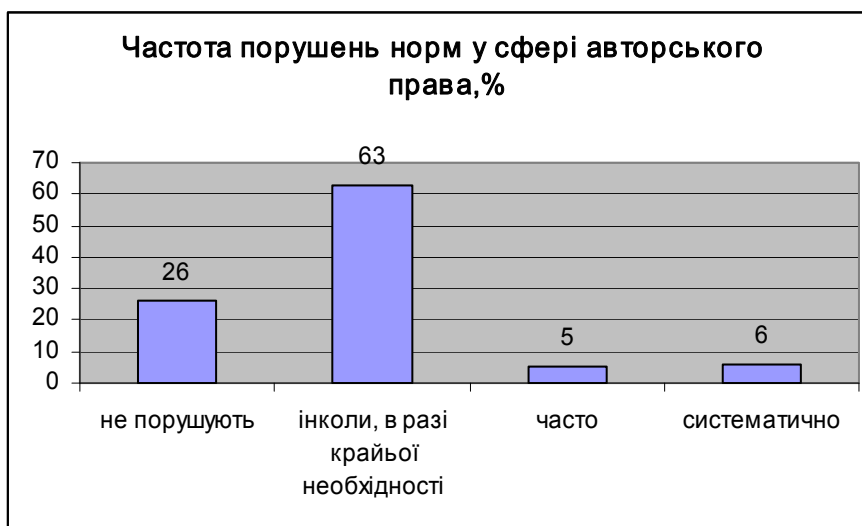

Рисунок 1 – Частота порушень норм авторського права

При використанні інформаційного простору 51% опитаних роблять посилання на використані об'єкти авторського права і вважають це важливим аспектом роботи, 47% респондентів роблять посилання лише інколи. Решта 2% не вважає за потрібне визнавати авторство інших осіб. Очевидно, ці дві групи респондентів (49% в сукупності) є потенційними порушниками авторського права. Однак слід зауважити, що при створенні власного об'єкту авторського права 65% опитаних бажають, щоб їхнє авторство було визнаним.

38% опитаних вперше порушили норми авторського права у вищому навчальному закладі, а 34% почали здійснювати порушення ще у школі. Це є тривожним сигналом, оскільки в такому випадку маємо ланцюгову реакцію: допущення порушень норм авторського права в школі призводить до погіршення ситуації у ВНЗ.

Причиною порушень переважна більшість респондентів (75%) називає об'єктивні фактори (наприклад, брак часу), решта 25% пояснюють свої вчинки суб'єктивними факторами (власні міркування, вимоги викладача). Тобто у навчальному процесі має місце свідоме порушення норм авторського права. Найбільше студенти порушують авторське право при написанні курсових робіт (45%) та рефератів (40%).

Показовою є відповідь на питання, які джерела інформації найбільше сприяють порушенню норм у сфері інтелектуальної власності (див. рис.2):

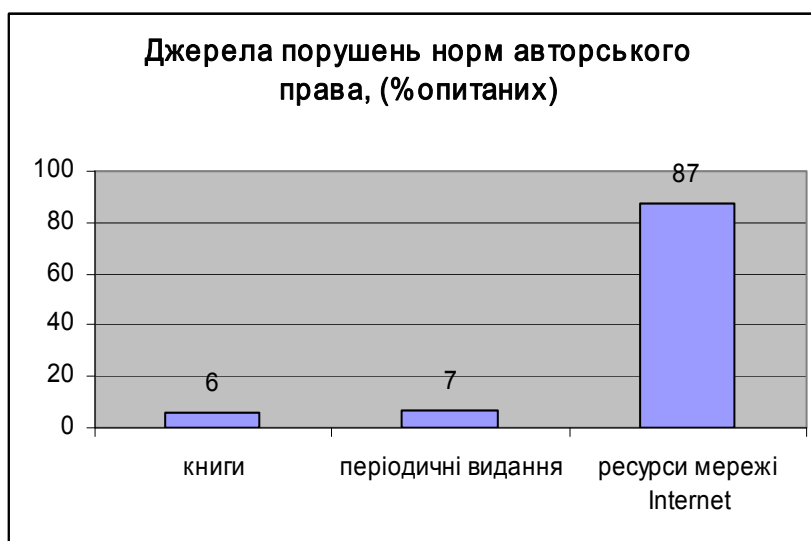

Рисунок 2 – Джерела, які найбільше сприяють порушенню норм у сфері авторського права

“Лідерство” мережі Internet потребує негайного втручання з боку законодавства.

Основним способом боротьби з порушеннями права на авторство (58%) студенти вважають підвищення правової культури у сфері інтелектуальної власності; 37% вважають, що потрібно удосконалювати законодавство, а 5% пропонують залишити все без змін.

Для запобігання правопорушень 57% опитаних вважають за доцільне використання матеріального стимулювання студентам, яке може мати форму преміювання чи надбавку до стипендії. Моральне стимулювання визнають дієвим 28% опитаних, 15% пропонують використовувати для порушників адміністративне покарання.

Після вивчення курсу “Інтелектуальної власності” студенти оцінюють отримані знання як такі, що мають першочергово виховне значення – 40%, просвітницьке значення – 41% і комерційне значення – 19%. Ці дані загалом підтверджують позитивний вплив дисципліни “Інтелектуальна власність” на світогляд майбутніх фахівців.

57% опитаних вважають, що найбільш порушуваною нормою в Україні є норма, яка стосується визнання авторства, норму майнового права вважають порушуваною 43% студентів-респондентів.

Платити за використання об'єктів авторського права у навчальному процесі готові лише 36% опитаних. Решта 64 % вважають, що інформація повинна бути безкоштовною. Серед тих, хто готовий платити – переважно студенти заочної форми навчання.

З одного боку, сучасні вимоги диктують необхідність постійного використання глобальної мережі, наповнення якої спроможне в повному обсязі задовольнити інформаційні потреби студентства. Дослідження показали, що інформаційна база Інтернету є доступною та обширною, тому витісняє інші традиційні джерела інформації. Інтернет пропонує найрізноманітніші інформаційні послуги – від загальнодоступних тем до індивідуальних робіт під замовлення. Часто інформація є платною і пропонується за доволі високими цінами (див.дод.2). Але з точки зору ефективності використання власного часу такі умови не мають конкуренції, тому інформаційне середовище виступає найефективнішим засобом використання власного часу.

З іншого боку, доступність інформаційних ресурсів створює сприятливі умови для порушень норм авторського права. Знайшовши потрібну інформацію і придбавши її, споживач вважає за потрібне розпорядитись нею на всі 100%, що в кінцевому рахунку сприяє порушенню як особистого немайнового, так і майнового права. Цьому сприяють можливості оргтехніки та відповідне програмне забезпечення. Відстеження правопорушень при цьому є проблематичним .

У сукупності ці негативні тенденції нанесуть неабияку шкоду суспільству, не лише в моральному та культурному аспектах, а і в сфері економіки. Проблематичним є і підрахунок нанесених збитків, а свідоме замовчування випадків порушення норм авторського права призведе в майбутньому до порушень і в сфері промислової власності. Дана проблема потребує термінового законодавчого регулювання.

Висновки

Для подолання негативних тенденцій у сфері використання об'єктів авторського права необхідно вживати заходи як на державному, так і на регіональному рівні. Для стимулювання навчальної роботи студентів доцільно пов'язати її з конкретними, практичними проблемами відповідних регіонів. Наукові роботи студентів будуть мати більшу актуальність та практичну цінність, якщо будуть виконуватися безпосередньо за замовленнями відповідних підприємств. Подібні дослідження можна проводити на конкурсній основі, а студенти при цьому будуть

виступати в ролі експертів-консультантів. Потрібна тісна співпраця навчального закладу як з органами місцевого самоврядування, так і з підприємницькими структурами. Такий підхід дозволить раціонально формувати портфель замовлень, який би задовольняв інтереси обох сторін, що є необхідним елементом ринкових відносин в сфері освіти. За результатами виконаних робіт можна запропонувати створення власної інформаційної бази навчального закладу, оновлення і поповнення якої буде здійснювати його інтернет-провайдер. Інформаційний простір при цьому сприятиме пошуку інформації, відповідно меншою буде і кількість правопорушень в сфері авторського права.

На підставі вищенаведених міркувань експертна група висуває наступні пропозиції:

1. Введення змін до законодавства про авторське право та суміжні права слід проводити на основі моніторингу причин, які спонукають до порушення в даній сфері.

2. Для запобігання порушень в сфері авторського права доцільно проводити роз'яснювальну роботу, яку слід починати зі школи; підвищувати рівень культури використання інформаційного простору та в меншій мірі використовувати адміністративні методи. Особливу увагу необхідно приділити законодавчому регулюванню функціонування мережі Internet при розміщенні інформаційних ресурсів.

3. З метою практичного використання результатів науково-дослідної роботи студентів слід посилити співпрацю між навчальними закладами та підприємствами регіону і створити базу даних замовників (підприємців) та виконавців (студентів).

Додаток 1

Дослідження проблем, пов'язаних із дотриманням правових норм щодо авторського права студентами при використанні інформаційних ресурсів Анкета.

1. Недотримання законодавства в сфері авторського права Ви класифікуєте як:
  - необачність.
  - порушення норм етики ,
  - адміністративне порушення ,
  - злочин.
2. З огляду отриманих знань в сфері інтелектуальної власності чи доводиться Вам порушувати правові норми:
  - так ,
  - ні.

3. Як часто Ви в своїй діяльності порушуєте правові норми в сфері інтелектуальної власності.

- не порушую,
- інколи в разі крайньої необхідності ,
- часто,
- систематично.

4. Де вперше Вам довелося порушити правові норми в сфері інтелектуальної власності з огляду отриманих знань в даній сфері :

- школа ,
- інститут ,
- середовище поза навчальним закладом.

5. У випадку порушення Вами норм в сфері авторського права хто, (що) спонукав Вас до порушення.:

- власні міркування , вимоги викладача - суб'єктивні фактори (середовище) ,
- брак часу – об'єктивні фактори (обставини) .

6. У якій сфері розумової діяльності людини мають місце порушення в сфері авторського та суміжного права:

- гуманітарній ,
- технічній .

7. Який вид роботи студента в навчальному процесі найбільше спонукає до порушення норм в сфері авторського права:

- лабораторна робота,
- контрольна робота,
- курсова робота.
- реферат.

8. Яка форма навчальної підготовки студента найбільш сприятлива щодо порушення норм в сфері авторського права:

- навчання в аудиторії ,
- індивідуальна робота,
- самостійна робота.

9. У випадку використання інформаційного ресурсу чи Ви здійснюєте посилання на використані джерела авторського права.:

- роблю посилання тому що це важливо,
- іноді роблю,
- не вважаю за потрібне робити.

10. Створивши власний об'єкт авторського права (реферат, курсову роботу, дипломну роботу, наукову статтю , тощо...) чи вважаєте Ви за потрібне:

- щоб у випадку використання Вашого об'єкту авторського права третіми особами було виконано посилання на джерело інформації і цим була дотримана норма визнання Вашого авторства ,

- не вважаю за потрібне щоб визнавали моє авторство.

11. Які інформаційні ресурси в нинішніх умовах сприяють порушенню норм в сфері інтелектуальної власності :

- підручники,
- періодичні видання,
- ресурси мережі інтернет.

12. З огляду на існуюче законодавство в сфері авторського та суміжного права та існуючі факти щодо порушень в сфері авторського та суміжного права які заходи доцільно сьогодні здійснювати :

- підвищувати правову культуру в сфері інтелектуальної власності,

- удосконалювати законодавство,
- залишити все без змін.

13. Для запобігання порушень в сфері авторського права в навчальному процесі доцільно використовувати :

- моральне стимулювання (похвалу, кращі оцінки, пільги при здачі навчальної звітності , ...)
- матеріальне стимулювання (преміювання кращих студентів, надбавка до стипендії, ...)
- використання адміністративних покарань.

14. Отримані знання в сфері інтелектуальної власності мають першочергово:

- виховне значення.
- просвітницьке значення.
- комерційне значення .

15. З огляду на правові норми інтелектуальної власності в сфері авторського та суміжного права більш порушуваною сьогодні в Україні є норма, котра і очевидно потребує удосконалення :

- особистого авторське права (права на авторство),
- майнового права (пов'язаного з використанням об'єкту авторського права.).

16. Чи готові Ви платити за використання об'єктів авторського права в ході навчального процесу : -так; -ні.

Додаток 2

Короткий огляд ресурсів мережі Internet, які пропонують послуги по придбанню чи виконанню різних видів робіт:

- середні терміни виконання робіт: реферат – 1-5 днів, курсова робота – 4-12 днів, дипломна робота – до 25 днів;
- орієнтовні ціни на виконання замовлень: реферат – 20-160 грн., курсова робота – 80-360 грн., дипломна робота – 500-3000 грн., дисертація – 1500-8500 грн.
- при замовленні роботи значного обсягу (понад 100 сторінок) можуть надаватися знижки.

Було переглянуто такі ресурси:

- 1) tyrust@Gmail.com.
- 2) kyrsova.com.ua.
- 3) ukrreferat .com.
- 4) ВОЛИНСЬКІ РЕФЕРАТИ.
- 5) referatik.com.ua.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белановский С.А. Метод фокус-груп. - М.: Изд-во Магистр,1996.
2. Гірник А.М. Фокус-групи як метод глибокого зондування громадської думки. - К. :Вид-во ТУНОВИНАР, 1998.
3. Глухівський Л.Й. Власність інтелекту (збірник статей) – К.: Державний департамент інтелектуальної власності, 2002. – 140 с.
4. С. Слободян. Поняття та ознаки твору як об'єкта авторського права // Інтелектуальна власність, 2008. - № 2. – с.9-14